

ИВАН СЕСТРИМСКИ
БИОГРАФИЧНА СКИЦА НА
ТЕОДОР ТРАЯНОВ

chitanka.info

Както е известно, ние знаем по нещо за историята на нашите семейства и родове най-често по не особено достоверни устни сведения и предания, които обикновено достигат до дядото и в по-редки случаи до пращадото. По-нататък веригата на рода се губи в мрака на вековете. Такъв е случаят и с данните за семейството на Т. Траянов^[1], което ще да е било едно от будните еснафски семейства и Скопие, създавало навярно цели поколения от добри потомствени занаятчии — кожухари.

Засега ние притежаваме отделни по-сигурни данни само за дядото на поета — Тодор Стефанов Траянов, роден през 1831 година в Скопие. Той е бил грамотен човек, завършил местното училище, занимавал се също с кожухарство, което е определило и прякора му — Тодор Кюркчията. През 1853 година младият кюркчия се оженил за София Тодорчева, починала в 1901 година в София. Разбира се, любознателният и предприемчив скопски майстор не се задоволявал с положението си на обикновен занаятчия, който от зори до мрак работи на дюкяна си и чака да го споходят купувачи. Той обикалял близките села и паланки, където продавал произведенията на своя труд. Нещо повече — той посещавал и прочутия панаир в Липиска (Лайпциг), за да търгува със своите кожухарски изделия. Но всяко такова пътуване по онова време е било истински подвиг, свързан с много несгоди и рискове. Особено в пределите на турската империя, в която разбойничеството е било истинска напасть. По тази причина майстор Тодор бил принуден да откарва стоката си, натоварена на катъри, съпровождан от въоръжени пазачи албанци, на които заплащал. Така че дядото на поета бил едновременно и занаятчия, и търговец, чието материално положение не ще да е било лошо. Като един от по-първите граждани на Скопие, имал хубава къща и носел „френски дрехи“. Несъмнено неговата любознателност ще е надхвърляла културното любопитство на един обикновен грамотен занаятчия, защото широките му книжовни интереси са го подтиквали да купува разни книги — било книги с религиозно съдържание, било учебници и други издания на български език, каквито е могло да се намерят в онова малокнижно време. Получавал също и някои списания и вестници, излизали в Цариград и другаде из Българско. С една дума, той притежавал собствена библиотека — един знаменателен факт, който красноречиво говори за духовните ламтежи на един буден род — направил по-късно

с поезията на Т. Траянов своя голям влог в българската култура. (Този род е дал и други дейци на изкуството — пианисти, режисьори и пр. Един от братята на Т. Траянов също пише и публикува стихове, които подписва с псевдонима Траян Тъмен.) Естествено дейният скопски кожухар установява връзки с някои видни дейци на Българското възраждане като например Кузман Шапкарев — тоя неуморим събирач и издател на народното художествено слово, един от ревностните представители на българската фолклористика. Така Тодор Стефанов Траянов станал деец на културно-просветното поприще в родния си град — той е училищен настоятел, усърден читалищен работник, защитник на българския език и българската просвета по време, когато чуждата пропаганда води ожесточена борба против тях. Не по-малка била и дейността му като участник в усилията на народа да освободи българската църква от опека на цариградската гръцка патриаршия, да извоюва своя църковна независимост. Всичко това довело до заточаването му в гр. Елбасан — Албания. По-късно, след Освободителната руско-турска война, отново взел участие в борбата за народни правдини в Македония. Към края на живота си дядото на поета се преселил в София, където починал през 1903 година.

В това любознателно и напредничаво семейство расте и се развива бащата на поета — Васил Тодоров Траянов, роден на 30 януари 1855 година в Скопие. Сега времето е друго, условията за учене са далече по-добри и невръстният книголюбец няма да се задоволи със знанията, които му дава училището в родния град. Неговата жажда за наука го отвежда далече, чак на брега на Дунава, в Свищов, известен като голям просветен и търговски център по онова време. Свищовското училище и неговите учители се славили из цяла България. След като завършва с отличен успех училището в богатия крайдунавски град, който притежава свое дейно читалище и свой театър, Васил Тодоров Траянов се връща в Скопие. Получил едно сравнително добро за времето си образование, той се насочава към учителското поприще и в продължение на две години е преподавател в скопското класно училище. Но след Освобождението на България той напуска родния си край, напуска и професията си и се установява в Пазарджик, където е назначен за съдебен следовател. През 1878 година се оженва за Елена Тодорова Лютова от гр. Велес, учителка в пазарджишкото класно училище, която по майка е от полски произход.

Току-що завършила американския колеж в Цариград и Самоков, младата учителка е високо културна девойка с подчертан интерес към света на изкуството и книгите. Именно тук, в Пазарджик, в така наречената Гьолмахала се ражда първият син на младото интелигентно семейство — Тодор, бъдещият поет. Ала семейството на съдебния следовател не се задържа дълго в Пазарджик. Служебната кариера на Васил Тодоров Траянов го принуждава да се мести от град на град — след Пазарджик идва Пловдив, после Видин, Силистра, Трън, София, Сливен, Стара Загора, Нова Загора, Цариград и отново София. През това време заема разни длъжности в съдебното ведомство — съдебен следовател, прокурор в околийски съд, прокурор в окръжен съд и на края бива назначен в прокуратурата на Софийския апелативен съд. След това работи като адвокат до 1933 година. Умира в София през 1938 година.

Заедно със съдебния служител пътува и семейството му, което води интензивен интелектуален живот. С увеличаването на семейството майката естествено се вижда принудена да скъса със своята учителска професия и да се посвети на отглеждане и възпитаване на децата. Тя се грижи за нравственото и умствено развитие на своята челяд. Една от задачите ѝ е да събуди у децата любов към книгата, към изкуството, към науката. И успява. За задоволяване на духовните потребности и на родителите, на децата редовно се закупуват книги от български и чужди автори, редовно също така се поддържа и получаването на вестници и списания. Така постепенно семейната библиотека се обогатява с произведенията на световната класика и на по-значителните български писатели. Шекспир, Сервантес, Дикенс, Толстой, Юго и пр. са любими автори и на децата. Четенето на книги, следенето на културния живот в страната, па и в чужбина, заниманията с музика се превръщат в трайна семейна традиция, която оказва изключително благотворно влияние върху бъдещия поет. Увлечението му от литература, жаждата за знания, страстта към музиката непрекъснато растат и се затвърдяват, бързо расте и се разширява интелектуалният му кръгзор. Атмосферата в семейството несъмнено подхранва мечтите му за творческа дейност, за всеотдайна служба в храма на изкуството. Даровитият юноша проявява неутोलим интерес към историята и музиката, към театъра и астрономията, към живописата и природните науки. Ала най-дълбока и

силна е обичта му към литературата, към поетичното творчество, на което той вече плаща своята дан. За съжаление нищо не е запазено от първите му стихотворни опити, а както изглежда почти нищо не е оцеляло от ръкописното му наследство въобще.

Теодор Траянов учи в различни градове, където баща му е служел. Покрай големите неудобства, с които е съпровождано това служебно чергаруване на семейството, то несъмнено има и своите положителни страни. Така не особено привлекателната чиновническа участ на бащата дава възможност на силно впечатлителния и проницателен ученик да се запознае с родната страна, за да я обикне още по-всеотдайно и горещо. След продължително скитане от град на град най-сетне семейството на Васил Тодоров Траянов се установява в София, където през 1899 г. първородният му син завършва Първа мъжка гимназия. През есента на същата година ние го виждаме вече студент във Физико-математическия факултет на Софийския университет. Както се каза по-горе, наред с литературните и музикалните си наклонности Теодор Траянов проявява немалко любопитство и към положителните науки и особено към астрономията — една наука, която ще го привлича до края на живота му. Така можем да си обясним факта, че той постъпва не в Историко-филологическия, както би трябвало да се очаква, а във Физико-математическия факултет.

Теодор Траянов следва в София само една година. През есента на 1900 година се прехвърля във Виена, където записва архитектура в така нареченото Технише хохшуле. Следването му продължава шест години — до 1906 година. Той завършва архитектура, без да се дипломира по неизвестни причини, въпреки че подготвя дипломната си работа, която и досега се пази от дъщеря му.

Трудно е да си представим с какъв трепет, с какви надежди и упования се отправя младият поет към Виена, към това световна средище на литературата и изкуството, и то в един период, когато столицата на Австро-Унгарската империя преживява своя най-бляскав разцвет, Теодор Траянов се хвърля презглава в този живот и гребе с пълни шепи от духовните богатства, които му предлага Виена. Заниманията в политехниката не му пречат да посещава театрите и концертните зали, изложбените салони и литературните събрания. Културната атмосфера във Виена под една или друга форма

въздействува благотворно върху него — развива поетичните му заложби, разширява естетическата му култура, обогатява духовния му свят. „Тодор беше истинско чедо на Виена, гдето беше прекарал младините си — пише К. Гълъбов в мемоарния си очерк за Т. Траянов. — Но чедо на културна Виена, на онази Виена, която ни е описал неговият връстник Стефан Цвайг в «Светът от вчера». Това не е Виена на «Гринцинг», гдето виенчани пиянствуват наесен с резняк (Heuriger), или Виена на «Пратера», гдето провинциалистите се въртят на голямото колело (Riesenrad) — това е Виена на поезията, на музиката, на живописата, на архитектурата. Тъкмо тази Виена той обичаше с неувяхваща любов, особено нейната архитектура. Хиляди пъти беше виждал и «Св. Стефан», и Ратхауза, и Парламента, и Карловата църква, и Белведере, и Шьонбрун и все пак, когато обикаляхме с него из града, той говореше за тях с такъв възторг, като че ли ги виждаше за пръв път. Беше влюбен в красивите околности, особено в Леополдсберг, от който се разкрива незабравима гледка към Дунава. Когато влязохме веднъж в Хафнерхауз, който е свързан с името на Бетховен, той свали шапката си, сякаш влязохме в църква, сякаш влязохме в олтар.“

Виена, литературният живот в началото на нашия век, немската култура слагат своя печат върху душевността и характера на Траянов, върху миогледа и емоционалния му мир, върху неговото идейно-творческо развитие и цялата му поезия. По това време индивидуализмът, декадентството и натурализмът господствуват в Германия и Австро-Унгария, па и в цяла Европа. Разбира се, не само модернистите увличат начинаещия поет. Той подхранва своето въображение и талант с произведенията на такива гениални майстори на немското художествено слово и немската музика като Гьоте, Шилер, Хайне, Бетховен, Вагнер и др. С не по-малка сила го увличат и романтиците, увличат го и създанията на немското народно творчество. Много по-късно, в края на тридесетте години, Траянов се спира на този въпрос в едно интервю: „От чуждите литератури в последно време най обичам да чета техните класици, в чиито творения е въплътен духът на вечно младото изкуство, над което времето и временното нямат никаква власт. На млади години предпочитам също класиците, но основно съм се занимавал и с произведенията на така наречения модернизъм. При създаването и оформяването на моя миоглед и творчески канон изпитвал съм разни влияния. Но изглежда,

че най-дълбоко е било влиянието на музиката и на романтичното изкуство.“

След като приключва със следването си, Теодор Траянов постъпва на работа в българската легация във Виена, където живее до 1921 година. Тук поетичният му талант намира добра почва за растеж. За това спомага и литературната среда, сред която се движи. Той общува с такива големи немски поети и белетристи като Хуго фон Хофманстал, Райнер Мария Рилке, Артур Шницлер, Петер Алтенберг и др. Влиза в досег и с редица други художници на словото като швейцареца Джон Кнител, Херман Бар, Йозеф Айхмюлер, Рода-Рода, Феликс Дьорман, Ойген Пигенот и пр. Както се знае, повечето от тези майстори на художествената писменост са известни като хора с изключително висока творческа възискателност. Поетите са истински виртуози на стиха, притежаващи голяма поетична култура, и се сочат като тънки гравьори на поетични творби, поразяващи със своята цизелирана^[2] образност, изящна мелодичност и съвършен композиционен строеж. В тая именно среда нашият поет си изработва своя строг художнически вкус и мярка, основните си поетични принципи, на които остава верен до последните си дни.

Теодор Траянов е редовен посетител на ония заведения — главно кафенета, прочутите виенски кафенета, — където се среща и запознава с артистичната младеж, с литературната бохема. Тези кафенета тогава играят ролята на своеобразни културни клубове, средища за ежедневни свиждания и разговори, за четене на вестници, списания и книги, дори за творческа работа. Тук се кроят планове за издания и се уговаря сътрудничество в един или друг печатен орган, раждат се почини за прояви от най-различно естество, пишат се статии и вестникарски материали, обмислят се и се екипират идеи за художествени творби и пр. Някои от тези кафенета са места за срещи и състезания на най-добрите виенски шахматисти. Теодор Траянов е също страстен участник в тези игри и състезания, проявил изключителни качества на шахматист. По-късно, след установяването си в България, той продължава да играе и с право някои и до днес го смятат за един от най-добрите шахматисти у нас. В едно от тези кафенета той се запознава с Елена Фр. Петерс, с която през 1907 година сключва брак. От този брак той има три деца. Тя почина през януари 1965 г. в гр. Линц — Австрия.

Във Виена Теодор Траянов създава някои от най-хубавите си поетични творби, които влизат в първите му три стихосбирки. Още като студент започва да публикува стихове в българския периодичен печат. Първите му работи се появяват през 1904 година, но името му става известно в литературните среди през следващата 1905 година, когато се появява малкото му двустрофно стихотворение „Новий ден“^[3] (сп. „Художник“, г. I, 1905, кн.6—7, стр. 22). Някои литературни историци смятат, че с това стихотворение Траянов поставя началото на българския символизъм. „Първите ми работи — припомня си поетът след години, — които обърнаха внимание на обществото, бяха печатани през 1905 г, в списанието «Художник», издавано от Павел Генадиев. Изпратих ги на Константин Величков, който ме познаваше и който беше близък на Павел Генадиев. Той ги дал на Александър Балабанов, един от редакторите на «Художник». Напечатаха ги. Посрещнати бяха много добре. Константин Величков писа възторжена рецензия за тях. Ал. Балабанов и К. Христов също ги харесаха много... Тия мои стихове станаха отправна точка на българския индивидуализъм. Но аз съм нямал тогава съзнание за това. Едва после, когато се събрахме с Димо Кьорчев, Трифон Кунев, Илия Иванов-Черен и вземахме живо участие в подновеното списание на Антон Страшимиров «Нов живот», почнахме да съзнаваме значението на своята работа. Ние от началото имахме само съзнанието, че трябва да сътворим нещо ново, различно от това, което са дали нашите предшественици. Индивидуализмът дойде импулсивно... Нашата групичка не беше свързана с никакви принципи: обединяваше ни повече едно общо самочувствие. Впоследствие се яви с критиките си Ив. Радославов; той кръсти нашата поезия и нашето движение «български символизъм.»“ (в. „Литературен глас“, г. IV. 1932, бр. 144, стр. 3).

Приет радушно от литературните среди в България. Теодор Траянов започва да сътрудничи в редица органи на периодичния печат — „Нов живот“, „Българска сбирка“, „Слънчоглед“, „Демократически преглед“, „Художествена култура“, „Съвременник“, „Начало“, „Наблюдател“ и по-късно в „Звено“, „Народ и армия“, „Везни“, „Парнас“ и др. През това време издава книгите си: „Regina mortua“ (1909), „Химни и балади“ (1912) и „Български балади“ (1921). Във Виена драматизира приказката на Оскар Уайлд „Младият крал“ с

музика от Д. Караджов, поставена през 1914 година във Виенската фолксопера и посрещната добре от виенския печат, който изтъква „големият драматичен талант на младия българин“.

Като чиновник в българската легация във Виена Траянов преминава едва ли не цялата стълба на дипломатическата йерархия — след аташе по печата става трети секретар, после втори и на края — първи секретар на легацията. Уволнението му през 1921 година го заварва като временно управляващ легацията във Виена. Трябва да се отбележи, че уволнението му става по време на земеделската власт, въпреки че той има положително отношение към БЗНС. Според брат му Крум В. Траянов поетът е бил уволнен заради връзките си с един известен хърватски общественик, поддържник на идеята за федериране на всички южни славяни. Някои хора от земеделското управление са гледали на тези връзки на поета като на „опасни“ и несъвместими с длъжността му на временно управляващ българската легация във Виена. Дипломатическата му служба бива прекъсвана само през войните, в които участва като прост войник. Войните, завършили с погроми, оказват потресно въздействие върху поета. Непосредствено след първата национална катастрофа той създава и публикува баладите си „Тайната на Струма“ и „Смърт в равнините“, които се нареждат между най-хубавите поетични творби на нашата поезия до днес. Националните погроми, изглежда, ще да са една от причините за неговото отрицателно отношение към Фердинанд и към царския институт въобще. По-късно той е канен неведнъж на прием от царската особа, но никога не прекрачва прага на двореца. Всичко това естествено му създава по един или друг повод неприятности, които посреща спокойно и твърдо. Не по-ласкаво е и отношението му към разните буржоазни партии. Известни са приятелските му връзки с прогресивни поети като Христо Ясенев, Николай Хрелков и др., които е подпомагал по различни начини. Така например след арестуването и интернирането на Христо Ясенев през март 1924 година той пръв подписва протестното писмо, публикувано във в „Развигор“.

Теодор Траянов се установява завинаги в България, след като прави още едни опит за дипломатическа служба. През 1922 година той постъпва на работа в българското генерално консулство в Бреслау, но на следващата година е освободен и от тази длъжност, тъй като правителството на Ал. Цанков го гледа с недоверие и

недоброжелателство. Така че от есента на 1923 година поетът се посвещава на свободна литературна работа в родината си. След време е зачислен като гимназиален учител, но фактически това е една своеобразна форма на материална помощ от страна на Министерството на народната просвета, която през 1934 година му бива отнета.

Двадесетте години могат да се смятат за един от най-плодотворните периоди от живота на поета. През есента на 1922 година той започва да редактира, отначало подпомаган от Ив. Радославов и Л. Стоянов, а после само от Ив. Радославов, списание „Хиперион“, което става орган на българските символисти. Около редакцията на това списание се групират редица талантиви поети, извоювали си свое място в развитието на българската поезия. Като много от някогашните периодични издания и „Хиперион“ не би могло да съществува само от абонатите си, ако не е имало свой издател, който да поеме материалната му издръжка. Издател на списанието става Д. Господинкин — приятел на Траянов и почитател на творчеството му, — който полага големи усилия за редовното излизане на „Хиперион“ в продължение на няколко години.

Един от най-дейните сътрудници на списанието е Теодор Траянов. На страниците му той публикува голям брой нови произведения, които влизат в книгите му „Песен на песните“ (1923), „Романтични песни“ (1926) и „Пантеон“ (1934). Същевременно помества и нови, някои от тях основно преработени редакции на стихотворенията от „Regina mortua“ и „Химни и балади“, събрани в сборника „Освободеният човек“ (1929). Наред с това в „Хиперион“ поетът помества и свои статии, рецензии, литературни портрети на видни български актьори, литературни бележки и пр.

През последните две десетилетия от живота си Теодор Траянов живее главно от литературен труд. Доходите му са малки и той носи бремето на голяма оскъдица. Част от тях праща редовно на семейството си във Виена. Приятелите му от това време говорят за нерадостната участ на поета, който много често е изпадал в тежка нужда и е търпял лишения. Въпреки това като човек отзивчив и състрадателен винаги се е притичвал на помощ на изпадналия в беда приятел. Особено топли грижи полага за младите писатели, редовно бедстващи през периода между двете световни войни. Един от тези млади литератори пише още тогава, в началото на тридесетте години,

за тази негова готовност да подкрепя, да дава кураж, да се грижи за другите: „Мой дълг е да помагам на всички... — той не се доизказа. — За мене е истинска радост, когато мога да помогна никому.“ — С тези бащински чувства той приближи и нас към себе си. Някога, та дори и до днес около него винаги има млади хора, на които той помага с каквото може: „на един подарява дрехите си, на други — шапка, често раздава и оскъдните си средства, макар той винаги да живее в тежка нужда и при големи лишения. Срам ме е да кажа, знам, често си е лягал и гладен, бивал е и безприютен.“ (П. Господинов, Нашата дружба, в. „Литературен свят“, г. II, 1932, бр. 31).

По това време Теодор Траянов достига зенита на творческото си развитие. Той е създател и ръководител на цяло литературно течение — българския символизъм. Не само неговите привърженици го причисляват към първомайсторите на българския стих, на нашата поезия. Името му е известно и в чужбина. Стиховете му се превеждат на чужди езици. За него и за творчеството му се споменава, макар и накратко, в няколко големи европейски енциклопедии. По случай петдесетгодишнината му група немски писатели го поздравяват с нарочно писмо — адрес, в което между другото пишат: „Повечето произведения на тоя от световен мащаб поет са проникнати от дълбоко трагичния и благороден зов на опозналия горчивата съдба на човешкия род борец. Но през този трагизъм грее една силна вяра в бъдещето, вяра в светлото предопределение на българския народ, чийто пророк и изкупител е този поет. «Пантеонът» на Траянова, покрай една рядка култура и едно изключително поетично дарование издава и най-тънката способност за оживяване и превъплътяване в мира на другите, благодарение на което неговият «Клайст», неговият «Новалис» и «Хьолдерлинг» говорят на нас, немците, с такава сила.“ Между подписалите писмото е и неговият стар приятел Айхмюлер, превел на немски „Български балади“.

След издаването на „Пантеон“ творческата активност на Теодор Траянов започва да намалява. Той пише малко, въпреки че има планове и идеи за творческа работа. Вниманието му сега е съсредоточено главно върху преработката на „Български балади“, чието второ, обогатено с немалко нови поетични творби издание излиза през 1942 година. През войната едно немско издателство му предлага да преведе на немски и издаде „Пантеон“, като го предупреждава, че книгата

трябва да излезе без стихотворението „Последният сън“, посветено на Хайне. Принципиант и строго взискателен към творчеството си поет категорично отказва и не позволява да се издаде „Пантеон“ без посочената творба. С това той осуетява едно издание, което несъмнено е щяло да даде далече по-пълна представа за творчеството му на Запад и е щяло да подобри поне за известно време неговия не особено радостен хал през последните години от живота му.

Теодор Траянов почина на 15 януари 1945 година.

---

[1] Крайно оскъдни са биографичните данни за Т. Траянов, поместени в печата. Те се състоят от по няколко реда. Не по-богата е и документацията, запазена до днес за автора на „Пантеон“. По тази причина публикуваме по-подробна биографична скица. Голяма част от изнесените тук данни за Т. Траянов получихме от брат му Крум В. Траянов и сина му Д-р Асен Траянов ↑

[2] цизелирам — гравирам (върху метал) /от нем.: ziselieren/ ↑

[3] Тук прилагаме текста на стихотворението „Новий ден“:

*Под глух тътнеж просторът цял трепери,
звезди отскачат в пътя замъглен
и пред разтворени железни двери
обтънал в прах пристига новий ден.*

*Подава свойта празна чаша, гледа,
дали нектар зората ще налей,
а тя целува го, изчезва бледа,
в простора нейний плащ се сал белей.*

↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.